

Jakelun mukaan

Alaponkun erämaatalon pihapiirin rakennussuojelupäätös, Sodankylä

Kohde

Sodankylän kunnassa sijaitsevalla kiinteistöllä 758-893-11-1 (Sodankylän valtionmaa II) Sompion kolliskairassa, Lokan tekojärven koilliskulmassa sijaitseva Alaponkun erämaatalon pihapiiri sisältäen asuinrakennuksen, vanhan makasiinin, uuden makasiinin, tollan ja savusaunan ympäristöineen.

Rakennuksien omistaja: Sodankylän kunta
Rakennuksien haltija: Tapani Hietanen

Asian vireilletulo

Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus on pannut omasta aloitteestaan asian vireille rakennusperinnön suojelemisesta annetun lain (498/2010) mukaisena asiana 10.9.2021.

Vaarantamiskielto

Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus ei ole katsonut tarpeelliseksi antaa rakennusperinnön suojelemisesta annetun lain 6 §:n mukaista vaarantamiskieltoa.

Asianosaisten kuuleminen ja lausunnot

Omistajan kuuleminen

Lapin ELY-keskus on ilmoittanut 13.9.2021 rakennusperinnön suojelemisesta annetun lain (498/2010) mukaisen asian vireille tulosta Sodankylän kunnalle ja tiedustellut tilan omistus- ja hallinnointijärjestelyjen ajantasaisuutta. Sodankylän kunta on vastannut 30.9.2021 omistavansa ja hallinnoivansa rakennuksia.

Museoviraston lausunto yhteistyössä Saamelaismuseum Siidan kanssa 14.4.2023

KOHTEEN HISTORIA JA KUVAUS

Alaponkun tila on yksi harvoista säilyneistä Sompion Lapin erämaataloista. Asuinkenttä sijaitsee Lokan tekoaltaan koilliskulmassa. Näille tienoin Lurojoen ylimpien latvahaarojen varteen perustettiin uudistaloja 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa.

14.6.2023

Sodankyläläinen Matti Hietala perusti erämaatilán 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. Luirojoen yläjuoksun varressa asuneen saamelaisen Matti Ponkun poika osti vuonna 1908 Hietalan talosta puolikkaan, joka sai nimekseen Alaponku ja jolle valmistui samoihin aikoihin asuinrakennus. Pikku-Ponku myi tilán vuonna 1911 Aleksí Hirvivaaralle (1882–1938), joka tunnetaan paremmin Moskuna, maineeltaan ristiriitaisena ja omavaltaisenakin porojen suuromistajana. Hän piti taloa ja sen yhteydessä porokarjaa 1930-luvulle asti. Syrjäisen sijaintinsa ansiosta tila säästyí sodan tuhoilta. Sen kamarissa toimi 1946–1947 kansakoulu. Laidunnus päättyí 1960-luvulla, mutta Moskun jälkeläisiä asui tilalla vielä 1970-luvulle asti.

Erinäisten omistus- ja vuokrajärjestelyjen jälkeen tila päättyí Metsähallitukselle vuonna 1997. Alaponkun rakennukset ja pihapiiri kunnostettiin työllisyystyönä Museoviraston valvonnassa 1997–1998. Restauraointitöiden päätyttyä kohde luovutettiin Sodankylán kunnan hallintaan. Metsähallitus myi vuokratontilla sijaitsevat tilán rakennukset Sodankylán kunnalle vuonna 2015.

Tilán rakennukset ryhmittyyvät väljästi aidan ympäröimälle kentälle, joka on raivattu etelään viettävälle rinteelle. Pohjoispuolella on takaniitty. Mies- ja talouspihan välistä kulkee edelleen tieura, joka on ollut osa Lokasta Vuotsoon johtanutta, tekoaltaan vuonna 1967 katkaisemaa polkutatietä.

Asuinrakennus on valmistunut vuosien 1905 ja 1908 välillä. Sen rakentamisessa mestarina toimi pohjalainen kirvesmies Heikki Saarela, joka oli pystyttämässä Luirolle muitakin saamelaistaloja. Talo on lautarakenteista kuistia lukuun ottamatta vuoraamaton, pitkänurkkainen hirsirakennus. Matala perustus on luonnonkivistä. Satulakatto on huopakatteinen. Hirsiosan ikkunat ovat alakerrassa kuusiruutuiset, kuistissa kymmenruutuiset. Hirsiosa on punainen, kuisti keltainen, ikkunapuitteet ja hirsikehikon päät ovat valkoiset.

Asuinrakennuksen länsipäässä on pirtti, itäpäässä kamari ja lounaisnurkassa entinen maituhuone. Vuonna 1933 rakennetussa kuistissa on eteisen lisäksi sivuhuone (poksi), jota yläkerran lailla käytettiin kesäisinä makuutiloina. Pirtissä olevassa tulisijassa on takka, leivinuuni ja keittoliesi. Pirtin kiinteään sisustukseen kuuluvat myös orret, joihin on ripustettu tavaroita kuivumaan ja säilytykseen. Alkuperäisiä rakennusosia ovat myös lattia, sisäkatto, ovet ja ullakon portaat.

Vanha makasiini eli uusi navetta päärakennuksen lounaispuolella on tilán alkuperäisiä rakennuksia. Se on pääosin vuoraamaton, pitkänurkkainen hirsirakennus, jossa on pärekatto. Rakennuksella on ollut monia käyttötarkoituksia. Se sisältää varaston, entisen navetan, muuripadallisen ja savupiipullisen karjakeittiön ja puuvajan. Luoteisnurkkaan liittyy pieni käymälä.

Uusi makasiini on 1930-luvulta. Se on vuoraamaton, pitkänurkkainen hirsirakennus, jossa on pärekatto. Vanhan ja uuden makasiinin välissä pihaniityn keskellä on vinttikaivo.

Tolla eli lato on tilán alkuperäinen rakennus, joka on siirretty varhain keskeisemmältä paikalta pihapiirin kaakkoisnurkkaan. Sen pitkänurkkaisen rungon hirsikertojen välissä on tuuletusraot. Ovena toimii puusäleikkö. Tämä vanhakantainen talousrakennus on lautakatteinen.

Savusauna on myös tilan alkuperäinen rakennus, joka on alkujaan sijainnut talouspihan keskivaiheilla mutta siirretty palovaaran vuoksi pihaniityn etelälaitaan. Se on vuoraamaton pitkänurkkainen ja lautakattoinen hirsirakennus, jonka sisällä on lauteet ja kivistä ladottu kiuas. Savusaunan länsipuolella on vuonna 2020 rakennettu uusi hirsinen sauna.

KAAVA- JA SUOJELUTILANNE

Alueella on voimassa Lokka–Koitelainen–Kevitsa-osayleiskaava vuodelta 2001. Siinä Alaponku on osoitettu kaavamerkinnällä Sr: ”Rakennuslainsäädännön nojalla suojeltava alue. Suojeltu rakennus/ rakennusryhmä. Suurempiin muutos- ja korjaustöihin on hankittava Museoviraston lupa.” Lähiympäristö on osayleiskaavassa luontaistalouden erityisaluetta sekä metsä- ja porotalousvaltaista aluetta

Alaponkun tila ei sisälly vuonna 2004 vahvistettuun maakuntakaavaan.

Alaponkun erämaatila sisältyy valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen inventointiin (RKY). Inventoinnin mukaan Alaponkun asuinkenttä Sompion kolliskairassa, Lokan tekojärven koilliskulmassa on yksi harvoista jäljellä olevista uudistaloista, joita perustettiin Luiro-joen ylimpien latvahaarojen varrelle 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa. Alaponkun pihapiiri on esimerkki aikaisemmin tyypillisestä Sompion Lapin erämaatalosta.

Metsähallitus on laatinut tilalle luonnonhoitosuunnitelman vuonna 2009. Sen tavoitteena on palauttaa tuolloin osin umpeutuneen pihapiirin maisemallinen avoimuus muun muassa vesakkoja raivaamalla sekä palauttaa ja ylläpitää pihapiirin runsaslajista kasvilajistoa ja lappilaista perinnemaisemaa.

KULTTUURIHISTORIALLINEN MERKITYS

Alaponkun erämaatilalla on rakennusperintölain 8 §:n tarkoittamaa valtakunnallista merkitystä seuraavasti:

Alaponku on yksi harvoista jäljellä olevista uudistaloista, joita perustettiin Luiro-joen ylimpien latvavesien varrelle 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa. Yhtä huolella säilytettyjä ja kunnostettuja erämaatiloja on vähän (harvinaisuus).

Asuinrakennus, talousrakennukset ja kentän rakennelmat edustavat saamelaista rakennusperintöä ja sisältävät alueen uudistaloille tyypillisiä piirteitä. Mestarina toiminut pohjalainen ammattimies oli rakentamassa alueelle muitakin saamelaistaloja (edustavuus).

Asuinrakennukset, talousrakennukset ja kenttä vastaavat 1900-luvun alun aikaista tilannetta (alkuperäisyys).

Rakennushistoriallinen ja maisemallinen kokonaisuus ilmentää erämaatilän elämänpiiriä, jossa porokarjalla on ollut tärkeä merkitys. Kohteella on henkilöhistoriallista arvoa Aleksi Hihnavaaran eli Moskun asuinsijana (historiallinen todistusvoimaisuus).

SUOJELUN KOHDENTUMINEN

Suojelun tarve kohdistuu asuinrakennuksen ulkoasuun, rakennusrunkoon ja kiinteään sisustukseen sekä vanhan makasiinin, uuden makasiinin, tollan ja savusaunan ulkoasuun ja rakennusrunkoon.

Rakennusten ulkoasu muodostuu julkisivun ja vesikaton rakennusosista, yksityiskohdista, materiaaleista ja väryksestä. Julkisivuaukkoihin liittyvät rakennusosat eli ikkunat ja ovet ovat ulkoasuun liittyvä kokonaisuus myös sisäpuolisine osineen.

Rakennusten rakennusrunko käsittää kantavaan runkoon kuuluvat perustukset, ulkoseinät, väliseinät sekä ala-, väli- ja yläpohjat, muuratut hormirakenteet sekä kattorakenteet.

Asuinrakennuksen kiinteään sisustukseen kuuluvat katto- ja lattialistat, sisäövet, ovilistat, katto- ja lattiapinnat, portaat ullakolle, pirtin tulisija ja ripustusorret sekä kamarin peltivaippauuni.

Suojeltavaksi alueeksi on tarpeen määrittää valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen (RKY) inventoinnissa tehty kohteen aluerajaus. Suojeltavan alueen historiallisia ominaispiirteitä ovat kentän avoimuus sekä asumiseen ja karjanhoitoon liittyvät rakennelmat, kuten kaksi vinttikaivoa, nahkojen pehmytykseen käytetty vinnari ja purettujen rakennusten paikat.

EHDOTUS SUOJELUMÄÄRÄYKSIKSI

Museovirasto puoltaa rakennusperintölain soveltamista Alaponkun erämaatilan suojeluarvojen turvaamiseksi. Virasto ehdottaa annettavaksi seuraavat suojelumääräykset.

1. Rakennuksia ja niiden välitöntä lähiympäristöä tulee hoitaa ja käyttää niin, ettei niiden kulttuurihistoriallinen arvo heikenny. Rakennusten korjaus- ja muutostöiden tulee perustua kohteen historian, alkuperäistoteutuksen, muutosvaiheiden ja säilyneisyyden hyvään tuntemukseen.
2. Rakennusten ulkoasu ja rakennusrunko tulee säilyttää. Asuinrakennuksessa tulee säilyttää myös sisätilojen kiinteä sisustus.
3. Rakennusosia tulee korjata ja tarvittaessa uusia siten, että rakenteet, materiaalit ja työtavat vastaavat alkuperäistä toteutusta tai ovat muilta osin rakennuksen ominaispiirteisiin sopivia.
4. Korjaus- ja muutostöissä on kuultava asiantuntijana Museovirastoa. Museovirastolla on oikeus antaa ohjeita suojelumääräysten soveltamisesta.

Sodankylän kunnan lausunto

Sodankylän kunta ei ole jättänyt asiasta lausuntoa määräpäivään mennessä.

Lapin liiton lausunto 9.3.2022

Hankkeen kuvaus

Lapin ELY-keskukseen on tullut vireille 10.3.2015 Sodankylän kunnan Korvasen kylän Kotirovassa sijaitsevan Moskun (Alaponku) rakennusten rakennussuojeluasia (758-893-11-1).

Alaponkun asuinkenttä Sompion kolliskairassa, Lokan tekojärven koilliskulmassa on yksi harvoista jäljellä olevista uudistaloista, joita perustettiin Lurojoen ylimpien latvahaarojen varrelle 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa. Alaponkun pihapiiri on esimerkki aikaisemmin tyypillisestä Sompion Lapin erämaatalosta. Alaponkun talon pihapiirin poikki kulkee vanha Lokasta Mutenian kautta Vuotsoon johtanut, nyttemmin Lokan tekoaltaan katkaisema polkutie. Asuinkentän alkuperäiseen rakennuskantaan ovat kuuluneet asuinrakennuksen lisäksi raivatun alueen eri osiin harvakseltaan sijoitetut makasiini/talli, navetta, kaivo, halkoliiteri, ulkouuni, savusauna, tolla eli lato, maakellari ja rehukuoppia. Ns. uusi makasiini on rakennettu 1930-luvulla. Paikkaan liittyy myös henkilöhistoriallista merkitystä maineeltaan ristiriitaisen poromiehen Aleksanteri (Aleksi) Hihnavaaran, liikanimeltään Mosku asuinpaikkana.

Suhde maakuntakaavaan

Alaponku sijaitsee 28.1.2008 lainvoiman saaneen Pohjois-Lapin maakuntakaavan metsätalous- ja poronhoitovaltaisella alueella (M-1 4561). Alaponku on maakuntakaavassa osoitettu kulttuuriympäristön tai maiseman vaalimisen kannalta tärkeäksi alueeksi Mosku (ma 5943). Alueen suunnittelussa on turvattava merkittävien kulttuurihistoriallisten ja maisemallisten arvojen säilyminen.

Lapin liiton hallitus päätti 24.4.2017 kuuluttaa Pohjois-Lapin maakuntakaavan 2040 vireille sekä asettaa osallistumis- ja arviointisuunnitelman nähtäville. Uusi maakuntakaava kumoaa voimaan tullessaan aiemman Pohjois-Lapin maakuntakaavan. Valmisteluaineisto oli nähtävillä 28.1. - 28.2.2019. Maakuntakaavan ehdotusluonnos oli viranomaislausunnoilla 28.1.–28.2.2020. Lapin liiton hallitus hyväksyi vastineet saatuihin lausuntoihin 8.6.2020. Maakuntakaavaehdotus oli julkisesti nähtävillä 12.10–15.11.2020. Lapin liiton valtuusto päätti kokouksessaan 17.5.2021 palauttaa Pohjois-Lapin maakuntakaavan 2040 uudelleen valmisteluun.

Pohjois-Lapin maakuntakaavaehdotuksessa 2040 Alaponku sijaitsee metsätalous- ja poronhoitovaltaisella alueella (M-1 4561). Maakuntakaavaehdotuksessa kohde on osoitettu Saamelaiskulttuuri, rakennussuojelukohteeksi Alaponkun erämaatalo (Sa-SRV 5943). Merkinnällä osoitetaan saamelaiskulttuuriin liittyvät kirkkolailla, rakennusperinnön suojelemisesta annetulla lailla tai maankäyttö- ja rakennuslain nojalla suojeltavaksi tarkoitettuja valtakunnallisia alueita tai kohteita. Suunnittelussa on turvattava kohteen/alueen kulttuurihistorialliset arvot. Uudis- ja lisärakentaminen tulee sovittaa sijainniltaan, mittakaavaltaan ja rakennustavaltaan arvokkaaseen rakennuskantaan ja rakennettuun kulttuuriympäristöön.

Alaponkun erämaatalo kuuluu valtakunnallisesti merkittäviin rakennettuihin kulttuuriympäristöihin (RKY). RKY on Museoviraston laatima inventointi, joka on valtioneuvoston päätöksellä 22.12.2009 otettu maankäyttö- ja rakennuslakiin perustuvien valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tarkoittamaksi inventoinniksi rakennetun kulttuuriympäristön osalta 1.1.2010 alkaen. Valtakunnallisia alueidenkäyttötavoitteita koskeva valtioneuvoston päätös on tullut voimaan 30.11.2000 ja sen tarkistus 1.3.2009.

14.6.2023

Lapin liiton näkemys

Lapin liiton virasto katsoo, että Alaponkun erämaatalolla on sellaista valtakunnallista merkitystä, jonka suojeluun sovelletaan lakia rakennusperinnön suojelusta. Lain tavoitteena on turvata rakennetun kulttuuriympäristön ajallinen ja alueellinen monimuotoisuus, vaalia sen ominaisluonnetta ja erityispiirteitä sekä edistää sen kulttuurisesti kestävää hoitoa ja käyttöä. Alaponkun erämaatalo on osoitettu suojeltavaksi kohteeksi myös Pohjois-Lapin maakuntakaavaehdotuksessa. Lapin liiton viraston käsityksen mukaan Alaponku olisi hyvä suojella rakennusperinnön suojelusta annetulla lailla.

Naapuri Metsähallitus ei ole jättänyt asiasta mielipidettä määräaikaan mennessä.

Sodankylän kunnan vastine 4.5.2023

Kunnanhallitus päättää, että vastineeksi Museoviraston lausuntoon annetaan: Sodankylän kunta puoltaa kohteen suojelua Museoviraston lausunnon mukaisesti, mutta huomauttaa että lopulliseen päätökseen tulee tehdä seuraava tekninen korjaus: Alaponkun tilan haltija oli Aleksi Hihnavaara, ei Aleksi Hirvivaara kuten Museoviraston lausuntoon on kirjattu.

Kaavatilanne

Alaponkun erämaatalo sijaitsee 28.1.2008 lainvoiman saaneen Pohjois-Lapin maakuntakaavan metsätalous- ja poronhoitovaltaisella alueella (M-1 4561). Merkinnällä osoitetaan pääasiassa metsätalouteen ja porohoitoon tarkoitettuja alueita, joita voidaan käyttää pääasiallista käyttötarkoitusta sanottavasti haittaamatta ja luonnetta muuttamatta myös muihin tarkoituksiin. Kohde on maakuntakaavassa osoitettu kulttuuriympäristön tai maiseman vaalimisen kannalta tärkeäksi alueeksi Mosku (ma 5943). Alueen suunnittelussa on turvattava merkittävien kulttuurihistoriallisten ja maisemallisten arvojen säilyminen.

Muut selvitykset

Alaponkun erämaatalo kuuluu valtakunnallisesti merkittäviin rakennettuihin kulttuuriympäristöihin (RKY)

Katselmus

Alaponkun erämaatalolla on pidetty hallintolain (434/2003) 38 §:n mukainen katselmus 9.6.2022, jossa kohteen omistaja ja haltija ovat olleet läsnä. Katselmuksesta on laadittu pöytäkirja.

ELY-keskuksen päätös

Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus määrää Sodankylän kunnassa kiinteistöllä 758-893-11-1 (Sodankylän valtionmaa II) sijaitsevan Alaponkun erämaatalon pihapiirin suojeltavaksi rakennusperinnön suojelemisesta annetun lain (498/2010) nojalla.

Suojelun kohdentaminen

Suojelu koskee valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen (RKY) inventoinnissa tehtyä kohteen aluerajausta (rajattu liitteen 1 kartassa) sekä asuinrakennuksen (n:o 1) ulkoasua, rakennusrunkoa ja kiinteää sisustusta sekä vanhan makasiinin (n:o 2), uuden makasiinin (n:o 3), tollan (n:o 4) ja savusaunan (n:o 5) ulkoasua ja rakennusrunkoa. Alueen suojeltavia ominaispiirteitä ovat kentän avoimuus sekä asumiseen ja karjanhoitoon liittyvät rakennelmat, kuten kaksi vinttikaivoa, nahkojen pehmytykseen käytetty vinnari ja purettujen rakennusten paikat.

Rakennusten ulkoasu muodostuu julkisivun ja vesikaton rakennusosista, yksityiskohdista, materiaaleista ja väryksestä. Julkisivuaukkoihin liittyvät rakennusosat eli ikkunat ja ovet ovat ulkoasuun liittyvä kokonaisuus myös sisäpuolisine osineen.

Rakennusten rakennusrunko käsittää kantavaan runkoon kuuluvat perustukset, ulkoseinät, väliseinät sekä ala-, väli- ja yläpohjat, muuratut hormirakenteet sekä kattorakenteet.

Asuinrakennuksen kiinteään sisustukseen kuuluvat katto- ja lattialistat, sisäovet, ovilistat, katto- ja lattiapinnat, portaat ullakolle, pirtin tulisija ja ripustusorret sekä kamarin peltivaippauuni.

Suojelumääräykset

Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus antaa seuraavat suojelumääräykset:

1. Rakennuksia ei saa purkaa.
2. Rakennuksia ja niiden välitöntä lähiympäristöä tulee hoitaa ja käyttää niin, ettei niiden kulttuurihistoriallinen arvo heikenny. Rakennusten korjaus- ja muutostöiden tulee perustua kohteen historian, alkuperäistoteutuksen, muutosvaiheiden ja säilyneisyyden hyvään tuntemukseen.
3. Rakennusten ulkoasu ja rakennusrunko tulee säilyttää. Asuinrakennuksessa tulee säilyttää myös sisätilojen kiinteä sisustus.
4. Rakennusosia tulee korjata ja tarvittaessa uusita siten, että rakenteet, materiaalit ja työtavat vastaavat alkuperäistä toteutusta tai ovat muilta osin rakennuksen ominaispiirteisiin sopivia.
5. Muutoksissa ja rakentamis- ja korjaustöissä on asiantuntijana kuultava Museovirastoa. Museovirastolla on oikeus antaa tarkempia ohjeita suojelumääräysten soveltamisesta.
6. Luovuttaessaan suojeltavaksi määrätyn rakennuksen tai kysymyksessä olevan kiinteistön kokonaan tai osittain, luovuttajan on luovutuskirjaan otettavalla maininnalla tai muutoin todistettavasti ilmoitettava saajalle tästä päätöksestä.
7. Jos suojeltavaksi määrätty rakennus on vahingoittunut tai tuhoutunut, rakennuksen omistajan on ilmoitettava siitä viipymättä Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukselle.

8. Lisäksi on noudatettava mitä laissa rakennusperinnön suojelemisesta (498/2010) on vielä säädetty.

Perustelut suojelemiselle

Rakennusperinnön suojelemisesta annetun lain 8 §:ssä säädetään suojelun edellytyksistä. Rakennus voidaan suojella, jos se on valtakunnallisesti, maakunnallisesti tai paikallisesti merkittävä. Rakennuksen merkittävyys arvioidaan seuraavilla perusteilla:

- 1) harvinaisuus tai ainutlaatuisuus (harvinaisuus);
- 2) historiallinen tyypillisuus alueelle (tyypillisuus);
- 3) aluetta tai tiettyä aikaa kuvaavat tyypilliset piirteet (edustavuus);
- 4) alkuperäistä tai sitä vastaavan käytön, rakentamistavan, arkkitehtuurin tai tyylin ilmeneminen ja jatkuminen (alkuperäisyys);
- 5) merkitys historiallisen tapahtuman tai ilmiön todisteena tai siitä kertovana ja tietoa lisäävänä esimerkkinä (historiallinen todistusvoimaisuus); tai
- 6) näkyvissä olevat eri aikakausien rakenteet, materiaalit ja tyylipiirteet, jotka ilmentävät rakentamisen, hoidon ja käytön historiaa ja jatkuvuutta (historiallinen kerroksisuus).

Lapin ELY-keskus katsoo Museoviraston antaman lausunnon mukaisesti, että kohde, eli rakennusryhmä ja pihapiiri, on merkittävä harvinaisuuden, edustavuuden, alkuperäisyyden ja historiallisen todistusvoimaisuuden perusteella. Alaponku on yksi harvoista jäljellä olevista uudistiloista, joita perustettiin Luiro-joen ylimpien latvavesien varrelle 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa. Alaponkun pihapiiri on esimerkki aikaisemmin tyypillisestä Sompion Lapin erämaatalosta. Yhtä huolella säilytettyjä ja kunnostettuja erämaatiloja on vähän. Asuinrakennus, talousrakennukset ja kentän rakennelmat edustavat saamelaista rakennusperintöä ja sisältävät alueen uudistaloille tyypillisiä piirteitä. Mestarina toiminut pohjalainen ammattimies oli rakentamassa alueelle muitakin saamelaistaloja. Asuinrakennukset, talousrakennukset ja kenttä vastaavat 1900-luvun alun aikaista tilannetta. Rakennushistoriallinen ja maisemallinen kokonaisuus ilmentää erämaatilan elämänpiiriä, jossa porokarjalla on ollut tärkeä merkitys. Kohteella on henkilöhistoriallista arvoa Aleks Hihnavaaran eli Moskun asuinsijana.

Lapin ELY-keskus katsoo, että Alaponkun erämaatalo pihapiireineen täyttää rakennusperinnön suojelemisesta annetun lain 8 §:n suojelulle asettamat edellytykset ja kohteen suojelulle rakennusperinnön suojelemisesta annetun lain nojalla on olemassa riittävät perusteet. Alaponkun erämaatalo kuuluu valtakunnallisesti merkittäviin rakennettuihin kulttuuriympäristöihin (RKY). Kohde on maakuntakaavassa osoitettu kulttuuriympäristön tai maiseman vaalimisen kannalta tärkeäksi alueeksi Mosku (ma 5943). Edellä esitetyn perusteella Lapin ELY-keskus katsoo, että kohde on valtakunnallisesti merkittävä.

Rakennusperinnön suojelemisesta annetun lain 3.1 §:n mukaan rakennusperinnön säilyttämiseksi voidaan suojella rakennuksia, rakennelmia, rakennusryhmiä tai rakennettuja alueita, joilla on merkitystä rakennushistorian, rakennustaiteen, rakennustekniikan, erityisten ympäristöarvojen tai rakennuksen käytön tai siihen liittyvien tapahtumien kannalta.

Rakennusperinnön suojelemisesta annetun lain 3.2 §:n mukaan suojeleminen voi koskea myös rakennuksen osaa, rakennuksen kiinteää sisustusta taikka muuta rakentamalla tai istuttamalla muodostettua aluetta. Kiinteällä sisustuksella tarkoitetaan ovia, ikkunoita, listoja, tulisijoja, pinnoitteita, teknisiä laitteita, kiintokalusteita tai muuta näihin verrattavaa sisustusta sekä rakennuksen käyttötarkoituksen mukaisia, siihen pysyvästi kiinnitettyjä koneita ja laitteita. 3.3 §:n mukaan mitä jäljempänä säädetään rakennuksesta, koskee vastaavasti 1 ja 2 momentissa tarkoitettuja muita suojeleminen kohteita.

Pohjalaisen ammattimiehen rakentamat rakennukset ovat hyvin säilyneitä esimerkkejä aikakaudelle ja alueelle tyypillisestä rakentamisesta. Kohteessa korostuvat sen henkilöhistoriallinen arvo sekä alueelle historiallisesti merkityksellisen porokarjatalouden ilmentyminen. Edellä todetun perusteella ELY-keskus katsoo, että rakennusryhmällä ja siihen liittyvillä rakennelmilla on rakennusperinnön suojelemisesta annetun lain 3 §:n tarkoittamaa merkitystä erityisesti rakennustekniikan sekä rakennuksen käytön tai siihen liittyvien tapahtumien kannalta. ELY-keskus katsoo, että suojeleminen tarve kohdistuu asuinkentän avoimuuteen, asumiseen ja karjanhoitoon liittyviin rakennelmiin, rakennusten ulkoasuun ja rakennusrunkoon, sekä asuinrakennuksen osalta myös kiinteään sisustukseen.

Rakennusperinnön suojelemisesta annetun lain 10.2 §:n mukaan suojeleminen määräykset voivat koskea rakennuksen:

- 1) säilyttämistä suojeleminen edellyttämässä kunnossa;
- 2) käyttöä siten, ettei sen kulttuurihistoriallista merkitystä vaaranneta;
- 3) entistämistä tai siinä tehtäviä korjaustöitä siten, ettei niillä vaaranneta suojeleminen tarkoitusta; sekä
- 4) suojeleminen turvaamisen edellyttämää yhteydenpitoa suojeleminen valvoviin viranomaisiin.

Lapin ELY-keskus katsoo, että suojeleminen määräykset ovat tarpeen turvaamaan kohteen suojeleminen.

Sovelletut oikeusohjeet

Laki rakennusperinnön suojelemisesta (498/2010)

Muutoksenhaku

Tähän päätökseen saa hakea muutosta valittamalla Pohjois-Suomen hallinto-oikeuteen. Valitusosoitus on liitteenä.

Tämä asiakirja on hyväksytty viraston sähköisessä asianhallintajärjestelmässä. Asian on esitellyt ylitarkastaja Jussa Liikkanen ja ratkaissut yksikön päällikkö Leena Ruokanen. Allekirjoitukset ovat asiakirjan viimeisellä sivulla.

Liitteet

Liite 1, kartta
Valitusosoitus (PHAO_1)

14.6.2023

LAPELY/1018/2015

Jakelu

Saantitodistuksin

Sodankylän kunta
Tapani Hietanen

Sähköisesti

Museovirasto
Ympäristöministeriö
Sodankylän kunnanhallitus
Sodankylän kaavoitusviranomainen
Sodankylän rakennusvalvontaviranomainen
Lapin liitto
Saamelaismuseum Siida
Maanmittauslaitos (päätöksen saatua lainvoiman, laki rakennusperinnön
suojelemisesta 12 §)

Tämä asiakirja LAPELY/1018/2015 on hyväksytty sähköisesti / Detta dokument LAPELY/1018/2015 har godkänts elektroniskt

Esittelijä Liikkanen Jussa 14.06.2023 13:10

Ratkaisija Ruokanen Leena 14.06.2023 13:18